

ד"ר גאולה אלמוג - עיונים בספרות ילדים 15, מרכז לוי קיפניס לספרות ילדים,
2005, עמ' 48.

“נא להכיר: זה דוד!” , זה רון וזו עמנואלה – עמיחי גם לילדים

יהודה עמיחי שייך לקבוצת הסופרים והמשוררים שהחלו לכתוב לילדים לאחר שמקומם הבלתי מעורער על במת הספרות למבוגרים כבר נקבע¹. עמיחי כתב שלושה ספרים על ילדיו הפרטיים ואליהם, ויש לכך השלכה על מהות הכתיבה שלו לילדים. הספר הראשון, **מה שקרה לרוני בניו-יורק**², התפרסם בשנת 1968, השני, **הזנב השמן של הנומה**³, התפרסם בשנת 1978 והשלישי, **ספר הלילה הגדול**, התפרסם בשנת 1988⁴. בדיוק עשר שנים בין ספר לספר. כל ספר נכתב לאחד משלושת בניו, רון, דויד ועמנואלה.

בספר הראשון, **מה שקרה לרוני בניו-יורק**, מתאר עמיחי לבנו הנמצא בארץ את פלאי העיר ניו-יורק (גורדי השחקים, הרכבות התחתיות, הגשר הגדול, המדרגות הנעות ועוד). את הספר, על פי הכותרת, “כתב וצייר אבא של רוני”, אבל בפועל הנסיעה מתועדת “כאילו” רוני הוא זה שרואה וחונן את כל הדברים. תחבולה זו מתגלה רק בסוף הספר:

“רוני חזר/ וסיפר כל מה שעבר/ וכל מה שעשה ומה שראה./ האורחים הקשיבו ואמרו: 'אהה, רוני באמת גיבור ונחמד, / ראה את ניו-יורק לבד/ ולא פחד.' / רק הדוד, שאותו הוא אוהב, / אמר לו בערב, 'רוני שב, / האם באמת היית/ שם? אולי חלמת וטעית?' / רוני אמר: 'אני לא משקר, / הכל נכון מה שאני מספר.' / [...] אחר כך אמר הדוד: / 'אני אוהב אותך מאוד. / אתה ילד טוב וישר/ אך קרה לך דבר מוזר: / אני יודע – / משום שאתה מתגעגע/ על אבא, שנמצא שם, / אתה חלמת, שאתה גם' / [...] הרבה זמן הוא (רוני) ישב ושתק. / 'אני חושב שהדוד כמעט צדק', / בלבו אמר. / יום אחרי זה אבא חזר.”

את התיאורים על התופעות בעיר ניו-יורק ארגן עמיחי בתוך מסגרת מעין סיפורית, אשר בה הגיבור הוא “כאילו” הילד. תחבולה זו היוצרת בעיות של אמינות, מקורה ככל הנראה במודעותו של המספר לחוק יסוד בסיפור לילדים והוא, הרלוונטיות של התכנים לילד.⁵

הספר **הזנב השמן של הנומה** נכתב לדויד כשהיה בגן הילדים. הספר מתעד שבוע ימים, יום אחר יום, את הילד דויד ואת סביבתו הקרובה. באמצעות המעקב אחר דויד אנחנו לומדים על השגרה של ילד בגן, על היחס בינו לבין הוריו (המתחיל עם הבחירה של שמו), על

1 ספר השירה הראשון של עמיחי, **עכשיו וכימים אחרים**, יצא ב-1955 ועורר עניין רב בקרב קוראים ומבקרים כאחד.

2 **מה שקרה לרוני בניו-יורק**, עם עובד, תל-אביב, 1968.

3 **הזנב השמן של הנומה**, שוקן, 1978.

4 **ספר הלילה הגדול**, שוקן 1988.

5 בספר **הלילה הגדול** כותב עמיחי: “עמנואלה אוהבת מאוד כשמספרים לה דברים שקרו לה בחייה. מה עשתה בגיל שנתיים? איך התנהגה בפעוטון? מתי למדה ללכת? אומנם חייה עדיין קצרים מאוד, אבל קרו בהם הרבה דברים טובים ואפילו קצת רעים. ממש היסטוריה, כמו עם שלם, כמו כל העולם”. (עמ' 30).

התנהגותו, על העדפותיו, על הגילויים שלו את עצמו ואת סביבתו, ועל התופעות שבהן הוא נתקל. הספר הוא תוצר של התבוננות אמפתית, רגישה וצמודה מאוד על הילד מחד גיסא, ומאידך גיסא הוא תוצר של משחק הומוריסטי במילים, בדימויים ובסיטואציות. ילדים אוהבים מאוד שמספרים להם על עצמם, אך בשונה מהספר הראשון, שבו נבחרה נקודת המבט של רון כדי לתאר את התופעות שאביו ראה, הספר **הזנב השמן של הנומה** מתאר את הילד דויד **עצמו**, ואכן, הספר נפתח במשפט: "נא להכיר: זה דויד". גם כאשר עמיחי מתאר תופעות שאינן קשורות לחיי היום יום של הילד, נָדִי הוא חלק מהתמונה. אחרי תיאור הינשוף, לדוגמה, הוא מוסיף: "ומה אומר הינשוף ההוא? הוא אומר רק הו ועוד פעם הו. אחר כך יושב ושותק. רק נָדִי יודע שהוא צוחק."⁶

גם לספר **הזנב השמן של הנומה** יש מסגרת מארגנת, אך בהבדל מהספר הראשון שבו המסגרת היא חיצונית לגמרי, למסגרת בספר זה יש עיקרון מלכד היוצר "כאילו" רצף של זמן, והוא החלוקה של השירים לימי השבוע. מלבד ההתייחסות המיוחדת ליום השבת, בחלוקת השירים בין הימים אין עיקרון פנימי מנחה.

ל ספר הלילה הגדול גם כן יש מסגרת מארגנת, הפעם על פי לילות השבוע. אך בהבדל מה**הזנב השמן של הנומה**, ללילה בספר זה יש קשר גם לחלק מהנושאים, בעיקר אלה הנוגעים לנדודי שינה. סיפור המסגרת בנוי מסיפורי **אלף לילה ולילה**, כשבכל יום יש ציפייה להמשך ההרפתקה של הלילה הקודם. ספר זה נכתב לבת הזקונים אשר נולדה כשהאח דויד היה בגן חובה. בתקופת הסיפור היא על סף כיתה א' ואילו רוני האח הבכור מתגייס לצבא.

למקומה של נמענת הספר בתוך המשפחה כבת הזקונים יש השפעה ישירה ועקיפה על תוכן הספר. על הספר כולו משודך חוט של רצון לגונן על הילדה הקטנה מפני העולם שבחוץ ולמשוך ככל האפשר את ימי הילדות, כפי שאומר זאת האב: "הרי היא הקטנה במשפחה, והם אוהבים להיזכר בימי התיבה, הסל, העריסה, העגלה, והלול המרופד."⁷ יחד עם זאת, עמיחי מכיר מניסיונו את הדאגה הנשארת פתוחה מול ההתבגרות שלא ניתן לעוצרה – "אבי בנה עלי דאגה גדולה כמספנה/ ופעם יצאתי ממנה וטרם הייתי גמור/ והוא נשאר עם דאגתו הגדולה, הריקה [...]"⁸ – ולכן הוא משלב בספר בין המשחקים גם "שיעור לחיים", הכולל השקפת עולם אנושית ופוליטית, אשר ברקע שלה מצוי הגיוס של הבן הבכור. כמו: [...] אבל יש שתי מילים שלעולם לא משתנות והן: מלחמה ושלוש. השלוש הוא הדבר הטוב ביותר, והמלחמה – הדבר הרע ביותר. וכדרכה עמונאלה שואלת שוב ושוב את המלכה, מדוע ולמה היא לא מונעת מלחמות בין בני האדם, והמלכה עונה: "כל שאני יכולה לעשות הוא להביא שינה לעייפים. גם חיילים הם במלכות הלילה ואני יכולה לעזור להם לישון. ואני יכולה לעזור לבני משפחותיהם לישון, כי לפעמים מרוב דאגה לחיילים הם לא מצליחים להירדם. אבל, ילדתי החמודה, אינני יכולה לעשות בני אדם טובים יותר. ואולי, מי שישן טוב בלילה יהיה פחות עצבני ופחות רגזן ביום המחרת. אולי, אם המפקדים וראשי הממשלה והמלכים יישנו טוב הם לא

⁶ **הזנב השמן של הנומה**, עמ' 13.

⁷ **ספר הלילה הגדול**, עמ' 9.

⁸ אוטוביוגרפיה בשנת 1952, **שירים, 1962-1948**, עמ' 15.

יחליטו על מלחמות. את רואה, ילדה, לך ישנה אפשרות לגדול ולעשות דברים טובים למען השלום ולהשפיע על אלה שרוצים לעשות מלחמה. **אני לא יכולה לשנות ולא להשפיע.**⁹

בהבדל משני הספרים הראשונים הבנויים כאוסף של שירים תיאוריים המסופרים בידי מספר מתבונן, **ספר הלילה הגדול** בנוי כסיפור בהמשכים המתרחש מדי לילה בלילה בחלומה של עמנואלה, ומשתתפים בו מלכת הלילה וכן כוחות על-טבעיים. בתוך הסיפור משובצים קטעי מעבר המתרחשים במציאות, ואולי להפך, הסיפור מתחיל ביום ומשובצים בו החלומות (שני מישורי הפעולה הנקראים בספר "ממלכת היום" ו"ממלכת הלילה"). במעברים בין יום ללילה משובצים שירים, חלקם מתייחסים לשיחה המקדימה וחלק מהם עומדים בפני עצמם ונקראים "ממתק ללילה". בשירים אלה התיאור הוא כללי ואינו מתייחס בהכרח לגיבורת הספר. הפרוזה בספר בנויה מקובץ אפיזודות מחיי היום יום, והגיגים ומחשבות בלילה. כאמור, המסגרת של לילות השבוע אינה מתפתחת כעלילה אשר קונפליקט מוביל אותה ויש לה התחלה, אמצע וסוף, ולכן את הסיום קובע גמר השבוע.

אם הספר הראשון הוא אלבום תמונות מהטיול בחו"ל, והספר השני הוא תמונות מן האלבום המשפחתי, הנה הספר השלישי הוא קובץ תמונות, תופעות ומחשבות על העולם האנושי וסידורן באלבום הפרטי. המשותף לשלושת הספרים הוא נוכחותו הבולטת של ההומור הדק – הומור לשוני או הומור של סיטואציה¹⁰ – האהבה, האינטימיות והקעדר הקלישאות. לעמיחי יש כבוד רב לילד ולהוריו, הוא משמיע את דבר ההורים ואת חובות המסגרת המשפחתית באמצעות משחק ובגובה העיניים. לדוגמה, הסיום של השיר "מה" שענייני הצורך לשכב לישון: " ... דדי, ואתה יודע מה? מה? אני אגיד לך מה: / ללבוש פיגימה אדומה/ וללכת למיטה החמה/ ולתת לנו מנוחה שלמה, / מכל המְהֶמְהָה. "¹¹ והבן ש"לא תמיד הוא אוהב לישון", אינו מתעמת עם האב, אלא דוחה את השינה: "שאמא תישן קודם שאבא יישן ראשון, / שאבא ינן ושאמא תספר סיפור"¹² ואז יש משחק של הרדמה.¹³

כתיבתו של עמיחי לילדיו חפה כמעט מכל היבט שניתן לגזור ממנו מסר דידקטי, אך היא בהחלט מחויבת להקניית ידע, ולהסבר של תופעות אנושיות, גם אם הוא עושה זאת באופן עקיף ובשיתוף מלא של הלומד.

את השוני בין ספרות הילדים שכתב עמיחי לשירת המבוגרים שלו מצאתי בתיאורו של עמיחי עצמו את יחסי הגומלין בינו לבין ילדי¹⁴: "פעם בדקתי את העולם עם ילדי, הם היו כמו

⁹ **ספר הלילה הגדול**, עמ' 73.

¹⁰ על יסודות פואטיים ודרמטיים בספרות הילדים של יהודה עמיחי ראו: גלבוש מנוחה, **עם וספר**, ט': 142-151, 1995.

¹¹ **הזנב השמן של הנומה**, עמ' 14.

¹² שם עמ' 20. השינה, נדודי השינה, שנת העולמים והחלום הם מוטיבים חוזרים בשירת עמיחי, גם לילדים וגם למבוגרים.

¹³ זאת בהבדל מיהודה אטלס, סופר ילדים הכותב על עצמו בגוף ראשון: "אם אתם רוצים/ שאשכב לישון מוקדם/ אז תסגרו ת'טלויזיה, / שתפסידו גם." **והילד הזה הוא אני**, כתר ירושלים, (1977).

¹⁴ להפתעתי, בבואי לחפש בְּבואות או ניגודים בין שירת המבוגרים של עמיחי לספרי הילדים שלו, מצאתי כמות עצומה של מאמרים, ספרים ורשימות על שירתו למבוגרים, לעומת יבול קטן מאוד על שירת הילדים שלו:

מוני גיגר, / מדי עומק ומדי חום וקור לחפש ולבדוק ולמצוא. / עכשיו הם בודקים איתי את העולם שהיה ואת העולם הבא".¹⁵

בספריו של עמיחי לילדיו הוא מחפש ומגלה **איתם ולהם** את העולם שסביבם. בשירתו למבוגרים, לעומת זאת, החוץ הוא בבואה של סערת נפש שבה היסטוריה יהודית וחוויות אישיות מתלכדות.

בספר **מה שקרה לרוני בניו יורק**, המלווה באיורים של עמיחי עצמו, יש תיאור של הרכבות התחתיות, הגשר הגדול, מצעדים, שוטר המקוף, המדרגות הנעות, ההיפים בכיכר וושינגטון, יש גמיעה של העולם ובעיקר של הגודל ("גם האיש הגבוה העומד מהצד נראה כמו גמד"). אין זיכרון ואין קונוטציות, יש רק הווה. הטיול בניו-יורק הוא מעין אלבום צילומים שנעים להתבונן בו, בשל הצילום המשובח וההומור הלשוני, כמו הפירוק של הצירוף הכבול "גורד שחקים" שהוא משחק אטימולוגי (בשיר "גורדי שחקים", הפותח את הספר): "רוני כבר יודע / שלבתי הענקים / קוראים גורדי שחקים. / רוני יודע / שאם מדגדג / צריך לגרד: / כנראה מדגדג לשחקים – / עוד מעט והנה הם צוחקים! / לכן צריכים הבתים לגרד אותם, / אחרת הכל יפול משם / מרוב צחוק." . אבל בעוד אשר בשירתו למבוגרים עמיחי הוא משורר פרטי שכל אחד יכול למצוא בו את עצמו, האלבום של רוני הוא אלבום תמונות שהפן האישי נעדר מהן, אולי בשל החיבור המלאכותי בין שתי נקודות המבט, של האב החוץ והבן המתגעגע. את עקבות שירת המבוגרים של עמיחי בתוך שירת הילדים ניתן למצוא בעיקר בספר **הלילה הגדול**, שבו, כאמור, יש גם השקפות עולם.

עמיחי כתב לילדיו **כאבא**, ועל חוויותיו כבן הוא כתב למבוגרים. בשירו "שרם א-שיך"¹⁶ הוא מגדיר את ה"אבהות" כמצב נפשי החורג מכל מסגרת אחרת של יחסים: גברים קשים, אדומי עיניים, עושים מולדות מאושרות, עושים נשים עצובות, עושים ילדים משחקים, הרחק מכאן בחול אחר. לפנות ערב / עמדנו על הצוק: מאחורינו / צפצוף מכשיר האלחוט. אמר: "אני רוצה שבני ילמד לנגן על פסנתר". [...]

"אבי" בשירת עמיחי מייצג את, החום, הביטחון והאהבה, אך הוא גם סמל לתקוות שאינן מתממשות, לאשליה שלבן יהיה כל מה שהאב לא השיג או הגשים: "אני יודע שאב הוא אשליה, אומר עמיחי, כמו החומה ממול (חומת העיר העתיקה, ג"א) / שניהם לא יוכלו להגן. רק לאהוב ולדאוג [...] ואשר לילדי ולנסיעותיהם מחייהם, / שני הענקים, יתגדל ויתקדש, ישמרו עליהם כשם ששמרו על אבי ועל אמי, / על אלה בחייהם ועל אלה במותם".¹⁷ אצל עמיחי, האבהות היא כמו "מרוץ הלפיד", אשר אם יש בה כיוון חד-סיטרי הוא מצוי רק במה שמתחולל בליבו של נושא הלפיד לאחר שעשה את שליחותו:

1. רגב מנחם, הזנב השמן של הנומה (מאמר בקורת), *הד הגן מ"ג*, 1978, 118-120.

2. ריס רות, על שני שירים של יהודה עמיחי: <http://www.amalnet.k12.il>

3. גלבע מנוחה, יסודות פואטיים ודרמטיים – בספרות הילדים של יהודה עמיחי, *עם וספר*, ט' 142-151, 1995.

¹⁵ *פתוח סגור פתוח*, שוקן, 1998 עמ' 167.

¹⁶ שרם א-שיך, *ולא על מנת לזכור*, שוקן, עמ' 53.

¹⁷ *פתוח סגור פתוח*, עמ' 167.

"לימדתי אותם ללכת ועכשיו הם הולכים ממני, לימדתי אותם לדבר אל העולם / ועכשיו הם מלמדים אותי לדבר אל ליבי, לימדתי אותם איך לישון ובעצמי למדתי להיות ער בלילה. [...]"¹⁸

בספר הלילה הגדול מלמד עמיחי את בתו לישון ולהירגע, אך מבעד לשורות אנו שומעים גם על הדאגה מפני נדודי השינה הצפויים לה, כמו לכל יצור אנושי.

אחד המוטיבים הבולטים בשירת עמיחי הוא הקו הנמשך של התמד ושינוי הקושר בין הדורות, בינו לבין הוריו, בינו לבין העם והעולם ובינו לבין ילדיו. השירים "בהיותי ילד" ו"אמי אפתה לי את כל העולם בעוגות מתוקות" פותחים את הספר **שירים 1948-1962**¹⁹ ומחזור השירים "בני מתגייס" חותם את הספר **פתוח סגור פתוח**. גם **ספר הלילה הגדול** נפתח בסיפורים של ילדות מוקדמת ומסתיים בגיוסו של האח הגדול, ובכניסתה של עמנואלה לכיתה א'. "חבריו של האח הגדול, משחקים שהם חיילים קשוחים וגיבורים גדולים, ובעצם הם מפחדים ורוצים להיות שוב ילדים משחקים"²⁰, כותב עמיחי, ובשירו למבוגרים הוא אומר לבנו המתגייס: "אני רוצה להוסיף שני דברות לעשרת הדברות: / זה הדיבר האחד-עשר: לא תשתנה / זה הדיבר השנים-עשר: השתנה, תשתנה. / גם אבי המת הוסיף לי את אלה."²¹

עמיחי משתמש במוטיב העוגות המתוקות והממולאות²² כמייצגות את זיכרון הילדות, את החום והביטחון, בעוד שהעדרן מייצג את העצבות, הבריחה והקור. באמצעות תיאור פלסטי מתארת מלכת הלילה לעמנואלה אופנים שונים של שינה. השינה בתיאור זה היא מעין דימוי למצבו הנפשי של האדם לפני שהוא נרדם. בין הדימויים הרבים מצויות כמובן גם העוגות המתוקות והממולאות, כמייצגות את אחד המצבים.

"[...] ויש ישנים בתוך שקי שינה בשדה, ויש שאוחזים בזרועותיהם כרית, ויש כאלה שמכסים את עיניהם, ויש [...] וכל אחד לבדו וכל אחד לעצמו וכל אחד מושיט את ידיו כדי לא להיות לבד, כדי שיקבל אהבה או לטיפה או לחיצת יד של אדם אחר. ויש ישנים שהם כמו בתוך קן ציפור, ויש כאלה שהם כמו עוגות מתוקות וממולאות בקקאו או בקינמון וצימוקים, ויש כאלה שהם מלאי עצבות, וכולם כולם סובבים בחלל השינה הגדולה."²³ והאם, אשר בשירת המבוגרים אפתה לו את כל העולם בעוגות מתוקות הופכת בשיר המשחק לפעוטות ל"כל העולם": [...] אצבע במקום היד / יד במקום אמא / אמא במקום כל העולם / תם ונשלם."²⁴

מן העוגות הממולאות הקשורות לזיכרון הילדות, גוזר עמיחי דימוי נוסף. כתיבה ללא זיכרון היא כמו עוגה שעשויה מאוויר: "איך אפשר לספר משהו שלא מכירים ולא יודעים. משהו שלא נכתב מעולם ולא הומצא על-ידי אף אדם. וגם סיפור שלא יהיה מן המוח ולא מצוץ מן האצבע ולא בַּכָּס, ולא

¹⁸ שם, עמ' 165.

¹⁹ **שירים 1948-1962**, שוקן, 1977.

²⁰ **ספר הלילה הגדול**, עמ' 75.

²¹ "בני מתגייס" בתוך **פתוח סגור פתוח**, עמ' 164-165.

²² "אמי אפתה לי את כל העולם", **שירים**, עמ' 12.

²³ **ספר הלילה הגדול**, עמ' 15-16.

²⁴ **ספר הלילה הגדול**, עמ' 36.

סְבֵרַת הַכֶּרֶס, וְלֹא מִתַּחַת לַלְשׁוֹן וְלֹא בְלַחִיִּים, וְלֹא עַל הַשְּׁפִתִּים וְלֹא שְׁמוֹר בִּלְבַב, לֹא בַחֲזָה וְלֹא בְּאֵף מִקּוֹם",
שׂוֹאֵל הָאֵב אֶת בְּתוֹ וּמְסַבֵּיר : "סִיפּוֹר שְׂאִישׁ לֹא מְכִיר / כְּמוֹ חֹדֶר בְּלִי קִיר / כְּמוֹ עוֹגָה עֲשׂוּיָה מֵאוֹוִיר [...].
כְּמוֹ גֶשֶׁם מִשְׁמַיִם כְּחוֹלִים / כְּמוֹ שִׁיר בְּלִי מִיֵּלִים [...]"²⁵

הַסִּיפּוֹר עַל-פִּי עֵמִיחִי הוּא הַחוּוִיָּה הָאִישִׁית הַכּוֹלֶלֶת אֶת הַזִּיכְרוֹן וְאֶת הָעֵתִיד : "וְלֹא עַל
מִנַּת לִזְכוֹר אֶתְּהָ / חִי, אֲלֵא לְגַמּוֹר אֶת הַמְּלֹאכָה / שְׁעֵלִיד (אֵף עַל פִּי כֵן עֵלִיד) לְגַמּוֹר, / וְלֹא עַל מִנַּת לְהִישָׂאֵר אֶתְּהָ
אוֹהֵב / וְלֹא עַל מִנַּת לְאֹהֵב אֶתְּהָ כּוֹאֵב."²⁶

וְאִכֵּן, עֵמִיחִי חִי וְנוֹשֵׁם זִיכְרוֹנוֹת בְּשִׁירָיו לְמַבּוּגְרִים, זִיכְרוֹנוֹת יִלְדוֹתָיו, נְעוּרוֹתָיו וּבְגֵרוֹתָיו
הַמְּשׁוֹלְבִים בְּזִיכְרוֹנוֹת הָעַם וְהָאָרֶץ : "כֶּשֶׁהֲמֵאָה הַעֲשָׂרִים הֵיא הַדָּם בְּעוֹרְקֵי" ²⁷ וְ"אֲנִי שׁוֹכַח אֵיךְ הֵיא
הַרְחוֹב / לְפָנַי חוֹדֵשׁ, אֵךְ אֲנִי זׁכֵר / אוֹתוֹ מִתְּקוּפַת הַצִּלְבָּנִים, לְמִשְׁלַח [...] יִלְדוֹת שְׁזָקְנָה הֵיא בְּגֵרוֹתֵי".²⁸

אֶת עֵנִיִּין הַזִּיכְרוֹן הוּא מְסַבֵּיר לְבְּתוֹ גַּם כְּגַעְגּוּעִים לְעוֹבְדוֹת שֶׁהֵיא הַמְּצַב הָרֵאשׁוֹנִי לְפָנַי
הַפִּיכָחוֹן : "[...] עֲכָשִׁיו, כְּשִׁמְגִיעָה שְׁעַת הַחֲצוֹת כֹּל אָדָם וְכֹל דָּבָר בְּעוֹלָם, כֹּל אֶחָד וְאֶחָד זׁכֵר מֵהַ שְׁקָרָה לוֹ בְּעֵבֶר
וּמֵהָ הֵיא בְּשָׁנִים שֶׁעָבְרוּ. וְכֹל אֶחָד מִתְּגַעְגַּע מְאֹוֹד לְתִקּוּפָה שֶׁעָבְרָה : הָאִישׁ הַזֶּקֶן זׁכֵר אֵיךְ הֵיא צַעִיר וּמִלֵּא מֵרֵץ
וּשְׂמִחָה. הַצִּיפּוֹר מִתְּגַעְגַּע עַל הֵיחֻתָה אֶפְרוּחַ קֶטֶן בְּקֶן. הָאֶפְרוּחַ רוֹצֵה לְהֵיחֻת גּוֹזֵל וְהַגּוֹזֵל רוֹצֵה לְהֵיחֻת שׁוֹב בִּיצָה,
וְהַבִּיצָה רוֹצֵה לְהֵיחֻת שׁוֹב בְּבִטָּן הַחֲמָה שֶׁל הַתְּרַנְגוּלֶת. גַּם הַפֶּרַח חוֹלֵם עַל הַזֶּמֶן שֶׁהֵיא בְּתוֹךְ פְּקַעַת, סָגוֹר, מוֹגֵן וְחֹס
בְּתוֹךְ הָאֲדָמָה. וְעַץ הָאֶקְלִיפְטוֹס הַגְּדוֹל שֶׁגִּדֵּל לִיד בֵּית הַסְּבָא שֶׁלךְ בְּפִתַח-תְּקוּהָ זׁכֵר שֶׁפַּעַם הוֹבֵא לְאָרֶץ מֵאָרֶץ
רְחוֹקָה, אוֹסְטְרָלִיָּה. לְפַעֲמִים בְּלִילָה הוּא מִתְּגַעְגַּע וּבּוֹכָה קֶצֶת, אוֹי אוֹי, אוֹי, אוֹי לְיִפְטוֹס".²⁹
לֹא רַק הָעוֹגוֹת אֲלֵא גַם הַלֶּחֶם הוּא דִּימוֹי חֲשׁוֹב בְּהַבְנַת תְּהִלְכֵיכֶם. הַבֶּצֶק וְהַלֶּחֶם, כְּמוֹ
הֵילְדָה וְהַרְחָם, מֵיִצְגִים מְצַבִּים שֶׁל מִטְמוֹרְפוּזָה כְּפִי שֶׁהוּא מְסַבֵּיר לְבְּתוֹ מְסַבֵּיר לְבְּתוֹ : "הַבֶּצֶק
/ כֹּל הַלִּילָה שׁוֹתֵק / וּבְבוֹקֵר הוּא צוֹעֵק : / אֲנִי לֶחֶם! אֲנִי לֶחֶם!"³⁰

עַמְנוּאֵלָה בְּמִשְׁחַק עִם אֲבִיהָ מַעֲסָה אוֹתוֹ וְאוֹמֶרֶת : "אֲנִי פְּשׁוּט, לֶשָׁה אוֹתְךָ כְּמוֹ בֶּצֶק גְּדוֹל, וְאֶתְּהָ
תִּירְדָם כְּמוֹ כִּיכָר לֶחֶם גְּדוֹלָה"³¹, וְכִשְׁעַמְנוּאֵלָה סוֹף סוֹף נִרְדְּמָת : "אֲבָא וְאֲמָא עוֹמְדִים לִיד הַמִּיטָה
וְאוֹמְרִים : אִיזוֹ שְׁלוּוָה! אִם הֵיחֻתָה שְׁלוּוָה כִּזֹּאת בְּעוֹלָם, לֹא הִיוּ מִלְחָמוֹת בְּעוֹלָם, לְעוֹלָם. הֵילְדָה שְׁלֵנוּ יִשְׁנָה עֲכָשִׁיו,
הֵיא מִמֶּשׁ כְּמוֹ לְחַמְנִיָּה טְרִיָּה וְרִיחְנִית [...] וְהֵילְדָה נִשְׂאָרָה לְחַמְנִיָּה, רַכָּה בְּפָנִים, פְּרִיכָה בַחוּץ וְאֶפְלוֹ קֶצֶת
סוֹמְסוֹס הֵיא מְפוֹזֵר עֲלֶיהָ לְתַפְאֶרֶת הַטַּעַם וְהַתְּעוּגָה [...].

וְהַמְּצַב שׁוֹנָה לְחִלּוּטִין בְּשִׁירָתוֹ לְמַבּוּגְרִים, שְׁבָה כִּיכָר הַלֶּחֶם הַפְּרִיכָה, כְּמוֹ הָעוֹגָה, מִלֵּאָה
בּוֹעוֹת אוֹוִיר : "וְהַגַּעְגּוּעִים סָגוּרִים בִּי כְּבוֹעוֹת אוֹוִיר / כִּיכָר הַלֶּחֶם. / מִבְּחוּץ אֲנִי חֶלֶק וְשִׁקְטָה וְחוּס. / הָעוֹלָם
אוֹהֵב אוֹתִי. / אֵךְ שְׁעָרֵי עֲצוֹב כְּגוֹמָא בְּבִיצָה הַמְּתִיבֶשֶׁת וְהוֹלְכֶת – [...]"³²
לְחַמְנִיָּה לְחַמְנִיָּה, / רְחַמְנִיָּה רְחַמְנִיָּה, / לֶחֶם לֶחֶם / רְחַם רְחַם, / חֵלָה חֵלּוֹנָת / קְלוּעָה קְלוּעוֹנָת / קְרוּם חוּס
וּשְׂמַח / עִם טַעַם וְרִיחַ [...]"³³

²⁵ שׁם, עַמ' 23-24

²⁶ **וְלֹא עַל מִנַּת לִזְכוֹר**, עַמ' 77

²⁷ אוֹטוֹבִיּוֹגְרַפִּיָּה בְּשָׁנֹת 1952, **שִׁירִים 1948-1962**, עַמ' 15

²⁸ שְׁעָרֵי שְׂכָם, **וְלֹא עַל מִנַּת לִזְכוֹר**, עַמ' 19

²⁹ **סִפּוֹר הַלִּילָה הַגְּדוֹל**, עַמ' 27

³⁰ שׁם, עַמ' 56

³¹ **סִפּוֹר הַלִּילָה הַגְּדוֹל**, עַמ' 47

³² "אֲמִי אֶפְתָּה לִי אֶת כֹּל הָעוֹלָם", **שִׁירִים 1948-1962**, עַמ' 12

³³ **סִפּוֹר הַלִּילָה הַגְּדוֹל**, עַמ' 37

כתיבתו של עמיחי לילדים כמו גם כתיבתו למבוגרים, נטולת פתוס, הוא כתב לכולם במילים פשוטות. אך בעוד אשר בשירתו למבוגרים הוא משתעשע במילים כדי לבנות רבדים רבדים של משמעויות, כמו בשיר "מצב"³⁴ שבו הוא בונה עולם שלם מן המילים המנוגדות גר וגר: מי גר בבתי האלה? / גר גר, גרגור גר ומגרגר, בשירתו לילדים הוא רק משתעשע עם המילים ועם הביטויים, כמו: אָבֶל, אָבֶל / אין אָבֶל / יש רק תָבֶל / ויש מבולבלת ויש מבולבל / ויש קופסה ויש סל / ויש גשם ויש טל / ויש למטה ויש מעל, / ויש יעל ויש מיכל / אבל לעולם אין אָבֶל." ³⁵

עמיחי בשירתו לילדים מודע למגבלות החשיבה של הילד וכך, בעוד אשר שירתו למבוגרים מלאה מטאפורות שבהן הזיקה בין שני דברים היא הבסיס למשמעות החדשה, כמו: "אהבתי הפכה אותי כנראה / כים מלוח לטיפות מתוקות של יורה"³⁶ או: "את נפשך, נערה, אשים בתוך כפי, כמו אתרוג לתוך צמר רך- [...]"³⁷ הנה, בשירת הילדים הזיקה בין שני דברים היא המכנה המשותף שבעזרתו נבנית רשימה:
" [...] כמו גשם בלי מים / כמו דיבור בלי שפתיים / כמו שמיעה בלי אוזניים / כמו חלומות בלי חולם / כמו ילד בלי שם / כמו אויר בלי נושם [...] / כמו מכתב בלי בולים / כמו כדור סל בלי סלים." ³⁸

אצל ילדים יש רשימה של שאלות ותשובות כמו: " - מי מרחם על הילדים? / - הרחמן." ³⁹
ולמבוגרים העולם מסובך יותר: "אלוהים מרחם על ילדי הגן, / פחות מזה על ילדי בית-הספר / ועל הגדולים לא ירחם עוד, / ישאירם לבדם, [...]" ⁴⁰
בעוד שירת המבוגרים שלו אינה מחויבת לחרוז או למשקל, בשירת הילדים שלו מפגין עמיחי משחק וירטואוזי. ב **ספר הלילה הגדול** יש שירי משחק רבים כמו לדוגמה: "תישן ראש עייף / תנוח על כתף / תישן פה מְדַבֵּר, / מה אתה אומר? / תישנו רגלים רצות, / מה אתן רוצות? / תישנו האצבעות / תמיד תמיד נעות. /
[...] כל גופך ביחד / ינוח לו בנחת. / תישני כל הילדה / טובה וחמודה. / לילה טוב!" ⁴¹

ספר הלילה הגדול הוא ספר אקלקטי שבו נאספו, ככל הנראה, שירים שהוא כתב לילדיו בזמנים שונים וסביבם נבנתה המסגרת הסיפורית. יש פערים ביחס לגיל הנמענים בין חלק גדול של השירים ובין הפרוזה. לצד שירי משחק ושירי ערש, אפיזודות מחיי היום יום ו"שטוזים", כמו: "ההורים הם שוקו ולדה. לדה ילדה את שוקולדה, היא הבת הבכירה [...]". יש, כאמור, הרהורים פילוסופיים ותיאור של עולמות עליונים: "אחר כך היתה דממה גדולה ומתוך הדממה עלו שירי ערש [...] ומבין כל הקולות האלה שהילדה הכירה, עלו גם קולות אחרים שמעולם לא שמעה כמותם. היו אלה מנגינות הכוכבים במסילותיהם, וזמרת ירחים ושמשות אין ספור במקומות שבהם שפת הדיבור היא מנגינה

³⁴ מצב, ולא על מנת לזכור, עמ' 12.

³⁵ **ספר הלילה הגדול**, עמ' 23.

³⁶ שנינו ביחד וכל אחד לחוד, **שירים 1948-1962**, עמ' 13.

³⁷ שם, עמ' 21.

³⁸ **ספר הלילה הגדול**, עמ' 24.

³⁹ **ספר הלילה הגדול**, עמ' 77.

⁴⁰ **שירים 1948-1962**, עמ' 14.

⁴¹ **ספר הלילה הגדול**, עמ' 20.

ושירת געגועים גדולה לשלום ולשלווה ולסדר ולחיי נצח.⁴² "הבדל זה יוצר טווח גילי גדול מדי ולדעתי, השירים בספר ראויים לבמה ולמרחב משלהם ולא להיות מובאים כ"ממתק ללילה בלבד".

ואסיים בדבריו של עמיחי על ילדיו ואל ילדיו המייצגים את המשותף לכתבתו למבוגרים ולכתבתו לילדים שהוא, "הכנסת היד החוצה":

"ילדי גדלו וטפחו סביב הבכי והצחוק/ כמו פרות, כמו בתים, אבל הבכי והצחוק/ נשארו בגרעין כמו שהיו. אבינו מלכנו, אבינו מלכנו!/ עד כאן על אבות ומלכים, / צאו, צאו צאצאים למאה הבאה/ והבכי והצחוק יישארו כמו שהיו. / אני זוכר אזהרה חמורה שהזהרתי אותם/ לא להוציא יד מחלון אוטובוס נוסע/ ופעם נסענו ובתי הקטנה צעקה, "אבא/ הוא הכניס את ידו החוצה!"⁴³

---

⁴² שם, עמ' 15.

⁴³ פתוח סגור פתוח, עמ' 165.